

Jerry Robertsson

Den rasistiska ideologin och imperialismen

Ursprungligen publicerad i *Marxistiskt Perspektiv* nr 0, hösten 1996.

Problemet med rasism har stötts och blötts ordentligt de senaste åren. Det har skett mot en mycket allvarlig politisk bakgrund. I dag har i praktiken Ny Demokratis¹ flyktingfientliga program genomförts – av en socialdemokratisk regering! Under 1995 mördades sju människor i den nynazistiska terrorn. Jerry Robertsson beskriver i sin artikel rasismens historiska uppkomst där han också tar upp några aspekter av dess nutida utveckling.

Arbetarrörelsen officiellt, liksom den yttersta vänstern, har hittills visat sig oförmögen att hantera problematiken med rasismen på ett lämpligt sätt. Jag tror att alla diskussioner om motstrategier måste utgå från tydliga definitioner av det som skall bekämpas.

Stor förvirring

Majoriteten av svenska folket, alla riksdagspartierna, folkrörelserna och vänstergrupperna bekänner sig unisont till antirasismen. Trots det lyser en stark kämpande antirasistisk rörelse, förankrad hos landets löntagare med sin frånvaro. En uppenbar förklaring till det är de diametralt motsatta uppfattningar som råder angående rasismens natur och hur den skall bekämpas. Med tanke på att flera av dessa ”antirasistiska” krafter själva sitter med fingrarna djupt nedkörda i syltburken framstår dock inte förvirringen som särskilt mystisk. Flyktingpolitiken har redan nämnts som ett exempel på hur ord och handling rimmar illa med varandra.

I dag florerar uppfattningar i stil med: ”rasism har väl alltid funnits”, ”det beror på okunskap”, etc. Därför är det nu dags för revolutionärer och socialister att på allvar kontra den ny(gamla) rasismens frammarsch. Vi måste även bryta den mystifiering som pågår kring den antirasistiska kampen. Den marxistiska/trotskyistiska traditionen är av stor betydelse för att kunna navigera rätt i det ideologiska kaos som idag råder.

Materialistisk utgångspunkt

Det vanligaste tankefelet i olika analyser av rasism är av idealistisk art. Det vill säga rasismen ses som idéer helt oberoende av materiella intressen. Vid en viss slumpmässig tidpunkt i historien ”råkade” vissa bli rasister (många tror som sagt också att rasism alltid har funnits) och med det som utgångspunkt har sedan en alltmer rasistisk praktik vuxit fram. Utifrån ett sådant perspektiv blir lösningen rätt enkel. Ersätt de rasistiska idéerna med andra idéer så är vi kvitt dess praktik. Allt reduceras till den demokratiska diskussionens sfär. På sin höjd kan det bli aktuellt med exotiska kulturevenemang.

Ska man utreda rasismens natur och ursprung måste i första hand dess materiella bas identifieras. Ingen teori eller filosofi kan få ett fotfäste i samhället utan att tjäna sociala och ekonomiska intressen hos en klass eller ett samhällsskikt. Det kan vara strategiskt eller kortsiktigt. I likhet med allt annat bör rasismen dessutom analyseras i sin rörelse, som ett fenomen i ständig utveckling.

Jag vill i den här artikeln visa hur rasismen, i egenskap av världsomfattande institutionaliserat förtryck och ideologi, först uppstod som en europeisk praktik, sedan som teoretiskt rättfärdigande för att vidmakthålla denna praktik. Den rasistiska ideologin har kontinuerligt modi-

¹ Ny demokrati var ett högerpopulistiskt parti som bildades 1991 och som var representerat i Sveriges riksdag 1991-1994. Partiet gick i ”konkurs” år 2000. – Red

fierats och utvecklats till följd av nya förutsättningar. Kärnan har dock hela tiden varit densamma: att klassificera människor i rasliga och kulturella över- och underkategorier och utifrån det systematisera förtryck och diskriminering.

Historiskt sett har den moderna rasismen framträtt som en borgerlig, till vetenskap förklädd, teori om förekomsten av raser med påstådda skillnader i egenskaper och värde. Koloniala och imperialistiska makter har haft behov av denna pseudovetenskap för att motivera sin blodsbesudlade verksamhet i det som numera kallas för ”tredje världen.” För imperialismens vidkommande har essensen i den klassiska rasismen full giltighet. På 1990 – talet används emellertid nya argument och formuleringar.

Exakt när och hur rasismen uppstod är visserligen en omdebatterad fråga bland forskare och historiker. Bland socialister har det varit vanligt att se rasismen som ett västerländskt påfund i samband med kapitalismens genombrott. Jag tror att detta stämmer i stora drag. Helt klart är att kapitalismens respektive rasismens utbredning till alla hörn av vår planet har gått hand i hand. Rasismen som institutionaliserat världsomfattande fenomen och som så kallad vetenskap kan vi alltså tacka kapitalismen för. Betyder detta att det överhuvudtaget inte har funnits rasism i någon förkapitalistisk samhällsform? Det vore kanske fel att ge ett helt kategoriskt nej som svar på den frågan. Det beror förstås på hur begreppet i fråga definieras. Men enligt ovan givna definition måste vi se rasismen i sin fullt utvecklade form som en skapelse av kapitalismen. Tidigare i historien har det dock funnits tendenser till rasism i form av religiös och kulturell chauvinism samt etnocentrism hos erövrarkulturer.

Det har påståtts att det indiska kastsystemet varit och är uppbyggt på rasistiska principer. Hänvisningar har skett till sanskritlitteraturen som nedtecknades för tretusen år sedan. Ett viktigt begrepp i dessa skrifter är *varna* (färg) som betecknade de olika samhällsgrupperna (kasterna). Traditionellt har man därför trott att den skarpa kastindelningen byggde på motsättningen mellan de mer ljushyade arierna och de mörkare dasaerna. De sistnämnda var den ursprungsbefolkning som fanns innan arierna trängde in. På senare tid har man dock börjat luta åt att varna inte hade direkt med hudfärgen att göra utan var av mer symbolisk betydelse. Det har visat sig att dasaerna bestod av olika folkgrupper av vilka inte alla var mörkhyade, samt att det inte är säkert att arierna var så homogent ljushyade som det har hävdats.

Det medeltida europeiska samhället var inte uppdelat efter några slags rasmässiga kriterier i stil med hudfärg etc. På den tiden var uppdelningen efter religion. Kristna mot judar, kristna mot muslimer och så vidare.

De grekiska och romerska slavsamhällena kännetecknades inte heller av rasism i någon egentlig bemärkelse. Rasism som vi känner det har betytt allt från ghetton och diskriminering till industriella massutrotningläger. Men i Grekland under Alexander den store försökte man medvetet anamma stora delar av de främmande kulturer som erövrades, och föra in dem i den grekiska. Äktenskap mellan folk från olika bakgrund och kultur uppmuntrades. Inte heller romarrikets slavsystem baserades på något raskoncept i form av hudfärg och dylikt. Romarna anslöt sig så småningom till en helt främmande kultur – den grekiska hellenismen. I och för sig var både grekerna och romarna expansiva imperiebyggare. Men detta motiverades inte med några teorier om härskarraser och deras rätt och skyldighet att utrota eller lägga under sig andra (”underlägsna”) raser.

Rasism och kolonialism

Avvaktan mot det främmande och okända till exempel andra kulturer är förmodligen lika gammalt som mänskligheten självt. Detta är inte heller samma sak som rasism. Förklaringen

till den moderna rasismen hittar vi alltså inte i den mänskliga naturen, utan som sagt i 1600-, 1700- och 1800-talens europeiska kolonialism och senare imperialism.

Erövrandet av den amerikanska kontinenten spelade en central roll. Det var minst av allt en trevlig historia som utspelades. Fyra sekler tog det innan Mexiko nådde tillbaka till den folkmängd man hade på 1500-talet vid Spaniens invasion. Azteker, Mayas och Inkas var tillsammans mellan 70 och 90 miljoner människor vid tidpunkten för Columbus anländande. 150 år senare återstod endast 3,5 miljoner. Folkmord är det enda användbara ordet för det hela. Även USA är uppbyggt på grundval av organiserad indianutrotning. I Sydamerika förekom rena koncentrationsläger i samband med gruvnäringen till exempel i Potosi (i nuvarande Bolivia). För att kompensera bortfallet av indiansk arbetskraft inleddes slavhandeln med afrikaner. Enligt beräkningar kidnappades 15 miljoner människor från den afrikanska kontinenten och fördes i kedjor till den ”Nya världen”. Karl Marx har om den här perioden sagt följande i *Kapitalets* första band:

”Upptäckten av guld och silverfyndigheterna i Amerika, utrotningen och förslavandet av den infödda befolkningen, som levande begravdes i gruvorna, den begynnande erövringen och utplundringen av Ostindien, Afrikas förvandling till jaktmark för handel med negerlavar – allt detta kan betecknas som den kapitalistiska produktionsperiodens morgonrodnad. Dessa idylliska tilldragelser utgör en väsentlig del av den ursprungliga kapitalackumuleringen.”

För att sätta igång Västeuropas kapitalistiska utveckling behövdes en anhopning av kapital för att investera i industrier och så vidare. I den borgerliga historieskrivningen heter det att detta kapital införskaffades genom handel och hårt arbete i kombination med europeisk intelligens och uppfinningsrikedom. Att ange terror, folkmord, stöld och röveri som metod ligger nu en gång för alla mycket närmare sanningen. Det behöver igen understrykas att detta var en gemensam europeisk affär, inte bara en spansk angelägenhet. Ett exempel: mellan 1503 och 1660 fraktades 185 000 kilo guld och 16 miljoner kilo silver till Spanien. Enbart värdet av silvret översteg trefaldigt de samlade europeiska penningtillgångarna. Mycket lite av detta hamnade i spanska fickor. Rikets fordringsägare såg till att det mesta spreds ut i Europa. Därför är det inte överdrivet att påstå att den spanska kronans ansträngningar i Amerika gav en kraftfull och nödvändig impuls till kapitalismens utveckling i hela Europa. Naturligtvis drog även de övriga nationerna sina strån till stacken. Holland lyckades bli 1600-talets kapitalstarkaste nation genom att plundra i Ostindien. Sedan puttade England ned dem från tronen genom vinsterna från sin omfattande slavhandel.

Mitt i allt det här fanns ett stort problem. Det medeltida samhället hade den kristna religionen som sin officiella doktrin. Det som försiggick stred mot bibelns ord. ”Du skall icke dräpa”, ”Du skall älska din nästa såsom dig själv” och så vidare. I bibeln sägs ingenting om mindervärdiga raser. Själveste påven Paulus III utfärdade 1537 en bulla som fastslog att indianerna var ”riktiga människor.” Fader Bartolomé Las Casas har gått till historien som den som skakade det spanska hovet med sina våldsamma anklagelser mot erövrarnas grymheter i Amerika. 1601 beslutade den spanske kungen Filip III att tvångsarbete i gruvorna skulle förbjudas (i hemlighet gav han sedan order om att det skulle fortsätta på grund av dess lönsamhet). Den franske prästen Henri Gregorié lyckades 1794 få slavhandeln upphävd inom det franska kolonialväldet. Det återupptogs emellertid ganska snart. Dessa exempel visar på de komplikationer som Europas metoder för kapitalackumulering gav upphov till. Det feodala samhället använde det enda ideologiska vapen som fanns tillgängligt – religionen, trots det absurda hyckleri som uppstod. Europas järnhäl över andra kontinenter framställdes som en akt av frälsning. En stark hand behövdes för att kristna hedningarna. Allt var för deras eget bästa.

Under alla förhållanden började feodalismen gå mot sitt slut under den här perioden. Som en följd av de ekonomiska förändringarna började det ideologiska klimatet också att förändras

under 1700-talet. Upplysningsvågen sveper fram. Kulmen blir den stora franska revolutionen 1789. Det blir på modet att prata om ”frihet, jämlikhet, broderskap”, ”mänskliga rättigheter” och ”individens värde.” Medeltidens unkna atmosfär sveps undan av den framväxande, progressiva bourgeoisieens frihetsideal (som förvisso mest gällde dem själva; absolut inte några färgade kolonialfolk som vi snart skall se).

Rasism och imperialism

I slutet av 1700-talet började så ett nytt koncept att tillämpas mer och mer. Det etablerades definitivt på 1800-talet. Den egentliga rasismen hade gjort sin entré. ”Vetenskaplig” forskning ”bevisar” att den vita rasen enligt naturens lagar måste härska och andra raser underkasta sig. Biologisk överlägsenhet skulle en gång för alla motivera slavhandel, kolonialism och imperialism. På 1800-talet fanns en hel industri av filosofer, läkare, historiker, antropologer, upp-täcktsresande, författare, militärer och politiker som hamrade hem ett och samma budskap: Vita européer är häskarrasen och de andra har historien dömt till förintelse. Ja faktiskt, förintelse var ett modeord på den här tiden.

Några personer och deras forskning är värda att nämnas speciellt. Sven Lindqvist skrev om dessa i sina två böcker *Utrota varenda jävel* och *Antirasister*. Amerikanen och läkaren Samuel Morton (1799-1851) hade världens största samling av skallar i sin ägo. Genom mätningar påstod sig han ha bevisat att vita människors skallar var störst. Detta i sin tur skulle bevisa de vitas intelligens och överlägsenhet. Kontrollräkningar efter Mortons död visar dock på ett antal räknfel samt metodologiska fel. Framförallt tog inte denne Morton hänsyn till att huvudets storlek i allmänhet är proportionerligt i förhållande till kroppsstorleken. Eftersom mäns kroppar genomsnittligt är större än kvinnors, säger det sig självt vad resultatet blir av en jämförelse mellan vita män och svarta kvinnor. Vit överlägsenhet. Vad Morton gjorde var att jämföra storvuxna vita mäns skallar med hottentottkvinnors skallar. Sådan bevisföring är inte värd papperet det är skrivet på. Faktum är att i Mortons skallsamling har svarta män något större skallar än vita män. Någon sådan jämförelse gjorde emellertid inte ”vetenskapsmannen” Morton. För övrigt är skallens storlek helt irrelevant för intelligensens vidkommande. En till miss av en av häskarrasens stora teoretiker. Trots den tveksamma bevisföringen var Mortons påståenden allmänt accepterade i Nordamerika på 1800-talet.

Charles Darwins utvecklingslära kom tyvärr också att fylla funktionen av att befästa raslärans vetenskapliga status. Tidens anda gjorde att teorin om ”survival of the fittest” genast applicerades på människorna. I sitt verk *Människans härstamning* (1871) skriver Darwin:

”När civiliserade nationer kommer i kontakt med barbarer blir kampen kortvarig, utom där ett dödligt klimat bistår den infödda rasen.”

Han påstår vidare:

”I en framtid som i århundraden räknat inte är särskilt avlägsen kommer de civiliserade människoraserna säkerligen att utrota och ersätta de vilda raserna överallt i världen.”

Trots Darwins övriga förtjänster gjorde han vetenskapen (och mänskligheten) en riktig björntjänst genom att mekaniskt utsträcka evolutionsteorin till att gälla människor (andra forskare har visat att även inom djurriket så är det de arter som klarat sig bäst de som ”lärt sig” att agera kollektivt och ta hand om sina ”svaga”). Att en så prestigefylld vetenskapsman som Darwin valde att legitimera rasismen välkomnades förstas bland makthavare i Europa och Nordamerika. Deras beteende bland världens urinvånare framstod nu inte alls för vad det var, barbarisk girighet, utan som ett oundvikligt resultat av naturens egna urkrafter. Europas hela tiden stegrade dominans över resten av världen tycktes ju dessutom bekräfta alla dess teorier i praktiken.

Fransmannen Georges de Cuvier som levde i skiftet mellan 1700 och 1800-talet är en annan av historiens stora vetenskapliga gestalter. Hans banbrytande insats bestod i att han spräckte den åskådning som fortfarande var den förhärskande på 1700-talet, nämligen att universum och det som fanns däri var en oföränderlig skapelse. Cuvier slog fast att andra arter än människan tidigare dominerat på vår planet, men att dessa dött ut och att det var helt naturligt. I ett samhälle där bibelns skapelseberättelse fortfarande inte var ifrågasatt på allvar var detta en djärv teori, men korrekt och helt rätt i tiden. Hur som helst, såg även Cuvier till att befästa epokens rasistiska myter. Det var han som definierade tre raser inom mänskligheten. Om den så kallade negroida rasen skrev han att de närmade sig apstammen:

”De horder som tillhör denna variant av människan, har alltid förblivit i ett tillstånd av fullständigt barbari.”

Jag har givit dessa tre exempel, inte i första hand därför att de var rasistiska pionjärer, utan för att de befäste rasismen och gjorde den accepterad som en ”vetenskap”. En man vid namn William Petty lanserade som förste person redan 1676 åsikten att mänskligheten kunde delas in i olika arter (han nöjde sig inte bara med raser). Vissa arter sades stå närmare djurriket än andra:

”Jag påstår att européerna skiljer sig från de ovan nämnda afrikanerna inte bara i färg...utan också.....i sin hjärnas inre egenskaper.”

En del andra individer var i slutet på 1600-talet och början på 1700-talet inne på samma spår. Men ingen av den tidens rasistiska föregångsmän rönt någon större uppmärksamhet. Ingen hade nytta av deras idéer vid den tidpunkten. Religiösa täckmantlar för Europas erövringsäventyr dög fortfarande bra.

Inte förrän kapitalismen stabiliserats och bourgeoisien satt sig stadigt vid makten görs rasismen på allvar till officiell doktrin. Rasismens upphöjande är förbundet med kapitalismens inträde i den imperialistiska fasen. Trots de gamla spanska, portugisiska och holländska feodalmakternas ansträngningar var stora delar av världen fortfarande inte koloniserade in på 1800-talet. Mellan 1880 och 1914 ändrades detta förhållande. Större delen av världen utanför Europa och Amerika styckades upp i territorier underställda en handfull imperialistiska makter. I huvudsak Storbritannien, Frankrike, Tyskland, Italien, Holland, Belgien, USA och Japan. Delar av Asien förblev formellt självständiga. Men Afrika och Oceanien karvades upp helt och hållet. I sin bok Imperiernas tidsålder skriver den brittiske historikern E.J Hobsbawm:

”Mellan 1876 och 1915 fördelades eller omfördelades ungefär en fjärdedel av vår planets landyta som kolonier under ett halvt dussin olika stater. Storbritannien ökade på sina besittningar med drygt tio miljoner km², Frankrike med cirka nio miljoner, Tyskland förvärvade över 2,6 miljoner och Belgien och Italien lade vantarna på närmare 2,5 miljoner km² vardera.”

Vad som hänt under 1800-talet i Europa var konkurrenskapitalismens förvandling till monopolkapitalism och därmed imperialism. Hemmamarknaderna blev för små för Europas kapitalister. Produktivkrafternas utveckling nödvändiggjorde global expansion. Att bara utvecklas inom Europas gränser var inte möjligt på grund av tullar och handelshinder. Lösningen blev, som redan har beskrivits, imperialistisk kolonisering. Det här innebar att den europeiska folkmordsstrategin intensifierades. Teorin om rasen innebar en kvalitativ vändning. Så länge judar, indianer med flera var underlägsna på grund av sitt hednaskap fanns alltid möjligheten att konvertera till kristendomen. Det var ju den processen som satte politiska käppar i hjulet för spanjorerna i Amerika. Men ”rasen” är genetiskt betingad, den kan ingen ”konvertera” ifrån till skillnad från kultur och religion.

Under bourgeoisins kamp mot feodalägarklassen, innan de borgerliga revolutionerna segrat, hade man skapat sig en ideologi lämpad som alternativ till medeltidens absolutism och

instängdhet. Utan att romantisera liberalismen och humanismen så måste man säga att dess officiella doktriner rimmar illa med rasism. Därför passade den ”vetenskapliga” rasläran kapitalistklassen som hand i handske. Imperialisterna kunde utan att rodna hylla principer som ”människans okränkbarhet” etc, samtidigt som de skövlade för glatta livet. Afrikaner och andra infödingar var ju praktiskt taget inte människor, det hade vetenskapen bevisat. Historiskt har humanismen uppträtt som en skandalös täckmantel för rasism och andra brott begångna av den härskande klassen. Dessa två synsätt har befunnit sig i symbios med varandra. Rasismens primära funktion var (är) nu förstås inte att döva de styrandes samveten. Men det behövdes en ideologi för att få med sig hemmaopinionen. Det är ju på 1800-talet arbetarrörelsen och socialismen växer fram i de imperialistiska nationerna. Med tanke på detta var det ingen självklarhet att koncentrationsläger och massmord skulle accepteras helt utan vidare av alla européer. Det gjordes inte heller. Men oppositionen var uppenbarligen inte tillräckligt stark. Arbetarrörelsens byråkratisering löpte jämsides med, och orsakades delvis av, imperialismens utveckling. Reformismens framväxt innebar en nationalchauvinistisk degenerering som i sin tur möjliggjorde existensen av rasism inom socialdemokratien. Inom andra Internationalen fanns en stark flygel som förordade en ”socialistisk kolonialpolitik” istället för de förtryckta nationernas frigörelse som Marx hade förordat.

Rasism och nationalism

Ytterligare en faktor bakom rasismens universella natur är nationalstaten, i sin tur en produkt av kapitalismens utveckling. Nationalstatens ideologiska uttryck är ju nationalismen, en till synes klasslös filosofi som framhäver och idealiserar en mestadels fiktiv ”folkgemenskap”. Alla svenskar påstås ha något viktigt gemensamt och detta ”något” står över klasskillnaderna.

För det första leder nationalismen till chauvinistiska ståndpunkter. Ingen nationalstat är uppbyggd på ”rena” etniska och kulturella grunder. Även Sverige har minoriteter som samer, tornedalingar och zigenare. Dessa blir automatiskt ett hot mot de officiella nationalistiska doktrinerna – vilka behövs för att hålla samman nationalstaten som en hemmamarknad för kapitalisterna. I bästa fall leder detta till en mer eller mindre hårdhänt assimileringspolitik – som i Sveriges fall. I sämsta fall organiseras ett brutalt nationellt förtryck som det kurderna i Turkiet har råkat ut för.

Ovanpå allt annat är nationalismen också paranoid och konservativ för att inte säga reaktionär. Det ligger i dess natur att sky förändringar och impulser utifrån, som invandring, vilka uppfattas som farliga hot mot det specifikt ”svenska”. Därför är nationalismens överslag i ren rasism aldrig långt borta. Steget är kort från att sätta den egna kulturen och folket på piedestal till att diskriminera andra. Pratet om ”sund” nationalism är enbart bedräglig demagogi.

Finns det raser?

Frågan är berättigad huruvida det verkligen finns vetenskapliga belägg för att dela in mänskligheten i olika raser. Enligt min åsikt är det mänskliga släktet alldeles för komplext för att låta sig klassificeras på det sättet. Jag har i varje fall inte sett eller hört talas om några hållbara objektiva kriterier för vad som konstituerar en ras. Är det hudfärg? Hårfärg? Ögonfärg? Käkparti? Näsans form? Språket eller vad? Om vi tar hudfärgen som grundval så finns det stora skillnader bara bland de ”svarta” i Afrika. Tillhör afrikanska pygméer samma ras som indier förresten? Båda är mörkhyade men ändå olika i allra högsta grad. Det finns ett klassiskt schema som omfattar fyra raser: den negroida, mongoloida, australoida och den kaukasoida. Problemet är att en stor del av världens folk inte passar in här. Vart skall vi placera samerna enligt detta schema? Rasbegreppet är en abstraktion som saknar täckning i verkligheten. I det verkliga livet är det helt andra identitetskänslor som spelar roll, till exempel nationella eller religiösa.

Det mänskliga släktets variationsrikedom är dessutom inte statistiskt fixerat. Ett försök att kategorisera i raser för fyra tusen år sedan skulle förmodligen ha fått helt andra resultat i jämförelse med i dag. Självaste Hitler sa för övrigt så här 1930:

”Jag vet mycket väl att i en vetenskaplig mening så finns det ingenting sådant som raser Och jag som politiker behöver ett koncept som möjliggör att den hittillsvarande ordningen krossas, och att en ny historisk ordning bemäktigas med en intellektuell grund, och för det syftet passar mig raskonceptet bra.”

Som progressiv människa bör man helt klart lämna rasbegreppet bakom sig.

Olika funktioner

Användandet av rasism har inte bara dikterats av utrikespolitiska behov utan även av situationen internt i västländerna. I Europa och USA finns miljontals arbetare som har invandrat från de före detta koloniala länderna eller som är slavättlingar. De har traditionellt utgjort ett av de mest nedtryckta skikten inom proletariatet.

Att rasismen har skapats och hållits vid liv av den härskande klassen för att tjäna dess intressen är uppenbart. Samtidigt lever den också sitt eget liv som bisarrt fantasifoster i medvetandet hos olika befolkningsskikt. I sökandet efter rasismens materiella grund räcker det inte med att peka ut bourgeoisien och staten. Vi måste tyvärr konstatera att rasismen också är förankrad inom vissa skikt av arbetarklassen. Inom vänstern finns det tendenser till idealism och/eller förenklingar i propagandasyfte när det gäller att förklara detta faktum. Man nöjer sig ofta med att hänvisa till ”låg medvetenhet” och bristen på ”marxistiskt ledarskap.” En standardförklaring är att rasism och invandrarfientlighet får fotfäste i tider av ekonomisk kris. Och visst, ingen av dessa förklaringar är i sak felaktiga. Men däremot helt otillräckliga.

Som socialister får vi aldrig idealisera eller idolisera arbetarna. Vi måste utgå från verkligheten som den är, annars kommer vi inte att kunna förändra den. Det finns en materiell grund inom proletariatet självt som förklarar mottagligheten för rasism bland vissa element. Många vita arbetare tjänar själva på den rasistiska ordningen, globalt såväl som nationellt. Lenin påpekade i sin pamflett Imperialismen som kapitalismens högsta stadium, att de utvecklade kapitalistiska nationernas utsugning av den koloniala världen tillät dem att muta och privilegiera ett toppskikt av inhemska arbetare. Man skapade en särskilt gynnad arbetarelit, en proletär aristokrati. Tillsammans med byråkratin inom arbetarrörelsen har detta skikt varit kapitalets viktigaste stöttepelare bland arbetarna. Lenin förklarade att arbetararistokratin lade sig till med alla de värsta småborgerliga olaterna såsom reformism och nationalchauvinism. Generellt sett bär dessa arbetare upp rasismen inom klassen.

Rasism inom arbetarleden är ett uttryck för främmande och fientliga klassers inflytande. Dessa idéer är splittrande och står i total motsättning till arbetarrörelsens historiska mål – socialismen. När jag säger att många vita arbetare tjänar på rasismen är det därför endast i kortsiktigt hänseende. Icke desto mindre är det så. Västvärldens relativa välfärdssystem har grundlagts bl a genom slavarbete och kolonialt rasistiskt förtryck. Även i dag drar vita arbetare i Europa och USA nytta av ”tredje världens” exploatering varje minut som går. Men som sagt, också inom i-länderna går det här igen. USA är det tydligaste exemplet. Vita arbetare bor bättre, tjänar bättre, lever bättre – än arbetare som tillhör minoriteter som svarta och latinamerikaner. Medborgarrättskampen på 1950 och 60-talen lyckades avskaffa de formella uttrycken för detta, lagstadgad segregering och så vidare. Men färgade arbetare befinner sig fortfarande längst ned i hierarkin. En vit arbetare har en automatisk och medfödd källa till privilegier i sitt utseende.

Rasistiska mekanismer och hierarkier finns inom den svenska arbetarklassen också. Det är klarlagt att en av ny demokratis stora väljargrupper var unga välbetalda män inom byggnads-

sektorn och exportindustrin. De hade tjänat fabulöst med pengar i slutet av det glada 80-talet. Nyss utgångna från skolan och med låg anslutningsgrad till facket saknade de klasskänsla och utvecklade grava symptom på småborgerlig inskränkthet. Många av dem blev lätta offer för Nyd:s rasistiska demagogi.

Stratifieringen mellan infödda och invandrade arbetare visas på ett bra sätt i antologin *Kultur, kultur, kultur*. En intervju har gjorts med två arbetare från Bolivia som har arbetat inom svensk industri i mer än tio år:

”Vi var fyra latinamerikaner i en grupp och vi hade stor respekt mellan oss och samarbetade bra. Vi blev den bästa gruppen på vår avdelning, vi låg alltid bäst i produktionen. En annan grupp som bara bestod av svenska killar låg alltid sist i produktionen. När något hakade upp sig för dem tog de aldrig itu med det själva, utan de satte sig ner och väntade på reparatören. Men de kom i alla fall hit – och smutsade sig med olja... Och idag de här killarna blivit reparatörer. De har fått utbildning och tjänar lite bättre och har lite mera frihet. Vi fyra? Vi har blivit kvar som operatörer, tyvärr...

Företaget satsar på svenskarna, fast vissa svenska killar inte tar det så allvarligt utan slarvar med jobbet.”

Det vore helt vansinnigt att avskriva arbetarklassen som den ledande revolutionära kraften bara för att den inte är perfekt. Frantz Fanon (som visserligen kan kritiseras för sin ”omvända nationalism”, t ex uppmanade han u-ländernas folk att skapa nya kulturer) uttryckte sig så här 1961 i sin klassiker *Jordens fördömda*:

”Det väldiga arbete som återstår för att tillförsäkra människan, den totala människan, hennes plats på jorden kommer att uträttas med de europeiska massornas avgörande hjälp. De måste dock inse att de hittills ofta i de koloniala frågorna uttryckt samma uppfattning som våra gemensamma slavdrivare. Det är på tiden att de vaknar upp ur sin Törnrosasömn.”

Imperiekulturen

En given kanal för att upprätthålla den rasistiska strukturen är kulturen. Alla uppväxande generationer i de kapitalistiska metropolerna bibringas exploatörernas och imperiebyggarnas världsbild. Den kristne palestiniern Edward Said har skrivit (1995) en intressant bok om detta, *Kultur och imperialism*. Utifrån en genomgång av västerländska litterära klassiker av Kipling, Conrad och Camus visar han hur djupt rotat det kolonialistiska och rasistiska perspektivet är. Att rasismen är tydlig hos en sådan som Kipling behöver det inte ordas om. Men även Conrad, annars känd för antirasistiska och antiimperialistiska ståndpunkter, visar sig sitta ordentligt fast i rasismens nät. Said skriver så här:

”Det Conrad själv tycks säga är: ‘Det är vi västerlänningar som avgör vem som är en god inföding eller en dålig, eftersom alla infödingar existerar på grund av att vi godkände dem. vi skapade dem, vi lärde dem tala och tänka och när de gör uppror bekräftar de bara vår synpunkt att de är dumma barn som duperats av några av sina västerländska herrar’...

Det är följaktligen ingen paradox att Conrad var både antiimperialist och imperialist, progressiv när det gällde att modigt och pessimistiskt framställa den självgoda och självbedrägliga ruttenheten i dominansen över utländska territorier, men djupt reaktionär när det gällde att erkänna att Afrika eller Sydamerika någonsin kunde ha haft en självständig historia eller kultur, som imperialisterna med våld förstörde men som till slut besegrade dem.”

Exemplet med Conrad är faktiskt ganska talande. De officiella liberala och humanistiska antirasisterna vet ofta inte till sig av indignation över många av den rasistiska strukturens praktiska konsekvenser. Men detta räcker inte. För att vara genuint oppositionell krävs en fundamental brytning med hela denna struktur. De etablerade antirasisterna, vid sina skrivbordsvyer, fortsätter dock att basera sig på västerländsk humanism och det judiskt-kristna arvet. Objektivt sett är de en del av det rasistiska mönstret. De upplever sig säkert som motståndare till rasismen men har i själva verket underkastat sig dess hegemoni. Att grunda sig på redan

nämnda västerländsk humanism och det judiskt-kristna arvet innebär en etnocentrisk utgångspunkt. Raka motsatsen till arbetarklassbaserad internationalism med andra ord.

Ny utformning

Den klassiska biologiska rasismen var redan rejält diskrediterad vid tiden för tredje rikets sammanbrott. Efter de koloniala befrielsekrigens segrar på 1950 och 60-talen blev den definitivt inte rumsren annat än inom obskyra högerkretsar. Trots det är rasismen alls inte död. Den har bara tagit ny skepnad. Man skulle kunna prata om en kulturell rasism nuförtiden. Istället för härskarraser pratas det om det ”unika västerländska kulturarvet”. ”Vår västerländska demokrati” jämförs ständigt med krig, kaos och diktatur i u-länderna. Denna propaganda var som mest grotesk under Gulf-kriget.

Ett av de tydligaste uttrycken för den borgerliga statens rasism är den asylpolitik som EU bedriver. Strategin är helt klart att konstruera ett slags globalt apartheidsystem. ”Fort Europa” skall vara så vitt och kristet som möjligt. Utanför kan muslimer och negrer trängas i spillrorna av de länder som imperialismen har slagit sönder. Argumenten är som sagt inte rasbiologiska utan mer sofistikerade. ”Vi skall hjälpa flyktingarna på plats i sin miljö.” Vem har inte hört det? Eller följande: ”Kulturkrockarna leder till sociala problem.” Vidare: ”Invandringen frestar på statens finanser.” Den andra sidan av den avskaffade asylrätten är fortsättningen på ghetto och segregationspolitiken i USA och Europa. Ledstjärnan är att inte blanda olika kulturer. Givetvis inte med ambitionen att respektera alla kulturer, utan för att skydda den vita västerländska judisk-kristna överhögheten från skumma och primitiva nedbrytande tendenser.

Inte bara vit rasism

Är rasism något som endast vita kan göra sig skyldiga till gentemot färgade? Självklart inte! Det finns även rasism i andra riktningen, underifrån så att säga. Olika separatistiska och kulturnationalistiska motstrategier bland till exempel afro-amerikaner har ibland utvecklats i klart rasistisk riktning mot vita och mer specifikt i form av antisemitism. Européer och vita har förklarats vara födda till förtryckare, onda av naturen och så vidare. Det säger sig självt att marxisterna förkastar svart rasism likaväl som vit rasism. Samtidigt förtjänar det att påpekas att antivita stämningar bland t ex Afro-amerikaner eller tredje världens massor har ett annorlunda ursprung än den imperialistiska rasismen. Den förra är snarast ett slags missriktad försvarsreflex. Efter slavhandel, folkmord, kolonialism och apartheid är det inte så konstigt att det har utvecklats en rasism underifrån bland vissa skikt av färgade. Som antirasist bör man skilja på förtryckarnas rasism i förhållande till de förtrycktas. Naturligtvis pekar vi ändå outtröttligt på den svarta rasismens återvändsgränd som vägledning i kampen.

Svart rasism gentemot vita är en extrem. Den motsatta extremen är de förtrycktas egna anammande av den imperialistiska/rasistiska världsbilden. Situationen i Latinamerika är ett bra exempel på detta. Indian är där i det närmaste ett skällsord. Särskilt bland dem som själva har indianskt påbrå och i de länder som har störst indian och mestisbefolkning. I det allmänna medvetandet formar det som är Europeiskt och nordamerikanskt standardnormen för vad som är ”normalt”. Att vara vit räknas som ohyggligt fint och ger i sig hög status. Indianskt utseende, sedvänjor och språk är däremot ”avvikande”. Det är definitivt inte normalt. Situationen blir absurd i länder som Bolivia, Peru och Guatemala där de flesta fortfarande är indianer och mestiser. Konsekvensen är att miljontals fattiga människor hålls nere av sitt självförakt och sin självförnekelse. Imperialismen och de inhemska europeiskättlade bourgeoiserna har delvis lyckats skapa en gemensam tankevärld på sina villkor tillsammans med massorna. En sådan maktutövning kan många gånger vara mer effektiv än fysisk repression.

Antirasister

Alla försök att bekämpa rasismen utan att medvetet konfrontera de förhållanden som har gett upphov till den, det vill säga imperialismen, måste med nödvändighet misslyckas. Detta är något som humanister, pacifister, liberaler och reformister inte kan begripa. Antirasism är inte någon abstrakt och akademisk idékamp utan en klasskamp mot den rådande samhällsstrukturen. Detta har getts en vulgärtolkning på vissa håll och kanter inom vänstern. Det finns en deterministisk syn som går ut på att ekonomiska reformer och arbetarkamp automatiskt tränger undan rasismen. Den subjektiva faktorns roll har därmed negligerats. Vad det gäller de ekonomiska reformerna så är det väl uppenbart att rasismen har fortlevt även under ekonomiskt och socialt goda tider.

Enligt min mening stämmer teorin att arbetarkampen automatiskt tränger rasismen åt sidan bara delvis. Men om detta är en automatisk process så är rasismen följaktligen inte något särskilt problem för arbetarrörelsens vidkommande. Varför skall någon slösa energi på att bekämpa något som händelseutvecklingen självt kommer att röja undan? Emellertid är det nu så att rasismen och dess kusin nationalismen är stora stötestenar som har spelat och fortsätter att spela en oerhört negativ roll för världsproletariatets kampförmåga. Istället för att klasskampens objektiva processer eliminerat rasismen har rasismen visat sig menlig för klasskampen. Arbetarrörelsens reformistiska och stalinistiska ledare har inte precis gjort saken bättre. Socialdemokratins ledning i alla EU-länder har slutit upp bakom Fort Europa projektet. Stalinisterna, de nationella socialisterna, har också ett digert syndaregister. Ett exempel är franska kommunistpartiet som stödde Frankrikes krig i både Indokina och Algeriet på den tiden det begav sig.

Avslutningsvis, stalinismens och socialdemokratins destruktiva roll är sedan länge klarlagd. Till syvende og sist har varje individ ändå ett personligt ansvar för sina ställningstaganden och handlingar. Som Fanon skrev, är det på tiden att massorna vaknar upp ur sin Törnrosa-sömn.